

Regional plan for bibliotek i Nordland

2015-2025

Inkluderende møteplasser for kunnskap,

kulturopplevelser og debatt

Innhold

Sammendrag.....	4
Målsetting med planen.....	4
Bakgrunn	5
Planens forankring.....	5
Lov om folkebibliotek	5
Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa	6
Lov om planlegging og byggesaksbehandling (PBL)	6
Fylkesplan for Nordland 2013-2025.....	6
Bibliotekområdet.....	6
Statlige bibliotekoppgaver	6
Regionale/fylkeskommunale bibliotekoppgaver.....	7
Kommunale bibliotekoppgaver.....	7
Privat sektor	7
Bibliotek i endring.....	7
Biblioteksituasjonen i Nordland.....	8
Fylkeskommunal bibliotekvirksomhet	8
Folkebibliotekvirksomhet i Nordland	9
Oppbygging av planen	10
Prioritering	10
Evaluering	10
MÅLOMRÅDER	12
Livskvalitet - Et aktivt liv og et inkluderende samfunn.....	12
Formidling	12
Bibliotek for alle	14

Livskraftige lokalsamfunn og regioner - Et attraktivt Nordland.....	16
Bibliotekene som møteplass og kulturarena.....	16
Medier og medieforsyning.....	18
Struktur og samarbeid	21
Verdiskaping og kompetanse - Et nyskapende Nordland.....	23
Kompetanse i bibliotek.....	23
Skolebibliotek, undervisning og livslang læring.....	25
Ny teknologi.....	27
Vedlegg 1.....	29
Lov om folkebibliotek	29
Vedlegg 2.....	31
Lov om grunnskolen og videregående opplæring (utdrag)	31
Forskrift til opplæringslova (utdrag).....	31

Sammendrag

Bibliotekene har utviklet seg over tid fra å være rene boksamlinger til også å skulle ivareta mange andre funksjoner. Ny lovrevisjon stadfester bibliotekenes rolle som møteplass og uavhengig arena for offentlig debatt, samtidig som de skal være aktive formidlere av kultur og informasjon. Dette utfordrer bibliotekansatte og bibliotekeierne til å utnytte ressursene og jobbe på nye måter.

Nordland har mange små kommuner og et varierende bibliotektilbud, og nordlendingens bibliotekbruk er under landsgjennomsnittet. Samtidig har bibliotekene i Nordland gode tradisjoner for samarbeid, og de har vært tidlig ute med å implementere ny teknologi i sine tjenester.

Denne planen inneholder innsatsområder som angår bibliotekenes nye samfunnsrolle, nye oppgaver, bibliotekansattes behov for kompetanseutvikling samt møte teknologisk utvikling. Innbyggernes tilgang til læringsressurser og kulturell aktivitet uansett alder og behov er et viktig aspekt i planen. Den danner bakgrunn for et kollektivt løft for å få til mer attraktive bibliotek og bedre tjenester.

Målsetting med planen

Regional plan for bibliotek i Nordland har som målsetting å heve bevisstheten om bibliotekets rolle i samfunnet. Bibliotekene er for alle. De er viktige ressurser for å utvikle kunnskap, engasjement og livslang læring, og de utgjør sentrale arenaer for kulturelle opplevelser. For enkeltmennesket utgjør et godt bibliotek en betydningsfull trivselsfaktor, og samtidig har bibliotekene et demokratiserende samfunnsoppdrag som fremmer likhet og utjevner forskjeller ved å gi tilpassede tjenester til alle innbyggere uten kostnad for brukerne.

Statistikken viser imidlertid at det er store utfordringer i Nordland innen dette feltet:

Nordland ligger lavest av alle fylker når det gjelder utlån og besøk. Antall besøk pr. innbygger har gått ned fra 3,9 til 2,56 i perioden 2007-2013 (kilde: Nasjonalbiblioteket). Til sammenligning har våre nabofylker helt andre tall: Troms har 5,13 besøk pr. innbygger, og Nord-Trøndelag 4,82. Antall utlån var 2,72 bøker og 1,05 andre medier pr. innbygger i Nordland i 2013. De beste fylkene ligger på henholdsvis 4,37 utlån bøker og 1,69 utlån andre medier. Samtidig bruker kommuner i Nordland forholdsvis mye penger på bok- og medieinnkjøp. Nordland ligger over landsgjennomsnittet med kr 32,10 pr. innbygger mot landsgjennomsnitt på kr 26,58 pr. innbygger. Det er stor variasjon mellom kommunene, der innkjøp pr. innbygger går fra under 10 kroner i noen kommuner til over 100 kroner i andre. Nordland har samlet sett landets tredje største bok- og mediesamling med 1.3 millioner eksemplarer. Dette er ikke entydig positivt; bibliotekene skal være formidlingsinstitusjoner med aktuelle mediesamlinger, ikke bevaringsinstitusjoner med størst mulige samlinger.

Fylkesrådet ønsker med denne planen å sette fokus på utviklingen av bibliotek i Nordland, og har som målsetting å øke besøk og utlån samt å utvikle bibliotekets rolle som møteplass og samfunnsaktør. Fylkesplan for Nordland 2013-2025 har som et av sine mål å utvikle attraktive og funksjonelle lokalsamfunn og regioner. For å oppnå dette, er en av strategiene å skape gode og funksjonelle arenaer for kunst, kultur, fysisk aktivitet og idrett i alle regioner. Funksjonelle lokalsamfunn og regioner krever gode

møteplasser og arenaer for kulturproduksjon, deltakelse og opplevelser.

Bakgrunn

Gjennom en lang historie har bibliotekene gått gjennom flere store endringer i overgangen fra håndskrevne manuskripter via trykkekunsten og papirbøker til elektroniske bøker. Samfunnsendringene kommer til uttrykk i revidert biblioteklov og stiller krav om omstilling. Bibliotekenes identitet endres og nye funksjoner skal fylles, samtidig med at bibliotekene beholder kjerneverdiene knyttet til gratis tilgang til informasjon og litteratur.

Undersøkelser viser at befolkningen generelt er veldig fornøyd med bibliotekenes tjenester, og at tilliten til biblioteket som institusjon er veldig høy. Dette vitner om at sektoren er høyt ansett, og dette er verdier som er viktige å ta med seg inn i fremtiden.

Denne planen er en regional¹ plan som angir politiske mål for folkebibliotekene, fylkesbiblioteket og for bibliotekene i utdanningssektoren (både grunnskole, videregående skole, universitet og høyskole) der det er samarbeidspotensial og felles interesser.

Planens forankring

Lov om folkebibliotek

Sommeren 2013 ble Lov om folkebibliotek revidert og vedtatt i Stortinget. Endringene i loven fokuserer på *aktiv formidling* og biblioteket som en *møteplass*, og den sidestiller bøker og andre medier. Loven gjenspeiler endret forvaltningspraksis ved at det stilles krav til bibliotekenes innhold og kvalitet, mens kommunene for eksempel er friere til hvordan de ønsker å organisere samarbeidet med skolesektoren.

Det er lovpålagt å ha fylkeskommunale bibliotek tjenester:

Fylkeskommunen skal ivareta regionale bibliotekoppgaver og regional bibliotekutvikling, herunder gi råd til lokale myndigheter, yte bibliotekfaglig veiledning og assistanse, og arrangere møter og kurs om bibliotekspørsmål. (§ 6)

Som et ledd i å ivareta det regionale ansvaret for utvikling av bibliotek, har fylkesrådet tatt initiativ til å utarbeide denne regionale planen for bibliotek i Nordland. Gjennom en regional plan kan man se roller og oppgaver i en helhet. Det er valgt å lage en regional plan etter plan- og bygningsloven, fordi dette sikrer medvirkning, forutsigbarhet og åpenhet. I henhold til plan- og bygningsloven er det fylkestinget som vedtar regionale planer.

Bibliotekloven stiller ikke lenger krav om et eget fylkesbibliotek, men understreker fylkeskommunens ansvar for å ivareta regionale bibliotekoppgaver og ha bibliotekfaglig kompetanse. Fylkeskommunen står derved fritt til å organisere egen regional bibliotekfaglig virksomhet, og til å løse regionale oppgaver i samarbeid med

¹ Regionbegrepet benyttes i denne planen om fylket som helhet. "Interkommunal" benyttes om mindre enheter bestående av to eller flere kommuner.

kommunene.

Fylkeskommunen driver også bibliotekstjenester gjennom bibliotekene i de videregående skolene. Disse er kunnskapsformidlere og møteplasser, og en viktig del av bibliotekstrukturen i Nordland.

Kommunale folkebibliotek er pålagt i henhold til loven å «stille bøker og andre medier gratis til disposisjon» for innbyggerne, og legge vekt på «kvalitet, allsidighet og aktualitet». Loven har målsetting om at bibliotekene skal fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet. Lovens todelte oppdrag til bibliotekene gjør altså at bibliotekene både skal være arenaer for kulturelle opplevelser og arenaer for kompetanseheving og samfunnsdebatt.

Loven stiller krav om at biblioteket må ha biblioteksjef med bibliotekarutdanning på bachelornivå. Det kan gis dispensasjon fra kompetansekravet dersom det ikke er mulig å rekruttere kandidater med fagutdanning, eller dersom det finnes minimum fem tilsatte med fagutdanning på biblioteket fra før. Det er mulig å inngå samarbeid for eksempel på tvers av kommunegrenser for å oppfylle kompetansekravet

Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa

Opplæringsloven med forskrifter gir føringer for bibliotek i skolen (se vedlegg 2).

Elever skal ha tilgang til skolebibliotek. Biblioteket kan være en del av skolen eller det kan være et samarbeid med et annet bibliotek. Forskriftene sier at kombinerte skole- og folkebibliotek skal være særskilt tilrettelagt for skolen og tilgjengelig i skoletiden slik at det kan brukes aktivt i opplæringen.

Lov om planlegging og byggesaksbehandling (PBL)

PBL har blant annet til formål å samordne statlige, regionale og kommunale oppgaver ved blant annet å sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte parter. Denne planen er utarbeidet som en regional plan etter § 8-1.

Fylkesplan for Nordland 2013-2025

Fylkesplan for Nordland 2013-2025, Mitt Nordland – mi framtid (FP) har tre målområder:

- Livskraftige lokalsamfunn og regioner
- Livskvalitet
- Verdiskaping og kompetanse

Denne planen følger samme struktur og for hvert målområde er det utarbeidet mål, strategier og tiltak.

Bibliotekområdet

Statlige bibliotekoppgaver

Fag- og forskningsbibliotek er i hovedsak regulert i lovgivning for universitet og høyskoler, og er underordnet Kunnskapsdepartementet. Innenfor helsevesenet finnes også denne type bibliotek samt bibliotektilbud for pasienter.

Sametingets bibliotek har et spesielt ansvar for å kjøpe inn, registrere og tilgjengeliggjøre litteratur og annet materiale på samisk språk og litteratur om samer uansett språk. Sametingets bibliotek skal sørge for at det samiske perspektivet blir tatt med i de ulike innsatsområdene innen nasjonal bibliotekutvikling.

På statlig nivå har Nasjonalbiblioteket ansvar for bl.a. å samle inn, registrere, bevare og formidle alt som publiseres i Norge. Nasjonalbiblioteket er på vegne av Kulturdepartementet sentral premissgiver for bibliotekutvikling innenfor hele folkebibliotekområdet.

Regionale/fylkeskommunale bibliotekoppgaver

Bibliotek i videregående skole er en fylkeskommunal oppgave og reguleres av opplæringsloven. Bibliotekloven regulerer regionale bibliotekoppgaver og regional bibliotekutvikling innenfor folkebibliotekområdet. Tradisjonelt har dette bl.a. vært knyttet til organisering av fjernlån, det vil si at fylkesbibliotekene har hatt fyldige samlinger som kommunale bibliotek har lånt fra, når egen samling ikke har vært tilstrekkelig. Andre oppgaver for de regionale biblioteknivåene er generell bibliotekutvikling, utvikling av nye tjenester, kompetanseutvikling av bibliotekansatte samt veiledning i bibliotekfaglige spørsmål.

Kommunale bibliotekoppgaver

Kommunale bibliotekoppgaver er knyttet til drift av folkebibliotek og er lovfestet i folkebibliotekloven. Det er også et kommunalt ansvar for grunnskolebibliotek som er regulert i opplæringsloven.

Privat sektor

I tillegg til offentlige bibliotek finnes enkelte bibliotek i privat sektor bl.a. i bedrifter og i museer.

Bibliotek i endring

Samfunnsendringer påvirker hvordan bibliotekets tjenester benyttes blant annet ved at tilgang til informasjon har blitt større. Nye brukergrupper som flyktninger og arbeidsinnvandrere bruker biblioteket for å skaffe flerspråklig litteratur og tilgang til Internett. Bibliotekets rolle utvikles til i stadig større grad å bli en møteplass i tillegg til å være formidler av kultur og informasjon. Samtidig med dette utvikles naturligvis de bibliotekansattes rolle.

Endringene i samfunnet skjer også som følge av teknologisk utvikling. Hvordan vi kommuniserer med hverandre, og hvordan vi skaper og bruker kultur påvirkes av ny teknologi. Papirboken er ikke lenger enerådende. E-boken vil etter hvert bli vanligere. Den vil gi nye bruksmåter samtidig som den ikke helt erstatter papirboken i denne planperioden. Den teknologiske utviklingen endrer produksjon, salg, tilgang og distribusjon av nye medieformer. Det foregår en generell digitalisering av tjenester, medier, produksjon, formidling og distribusjon. Ny teknologi gir nye rammebetingelser, men også nye muligheter, og det er viktig å tilpasse struktur, tjenester og drift i tråd med utviklingen.

Utviklingen påvirker bibliotek i videregående skole som har stadig sterkere fokus på lesestimulering og opplæring i informasjonskompetanse; søketeknikk, kildekritikk og referansekunnskap. Bruk av nettressurser og digitale læremidler krever enda sterkere

enn før kunnskap om det å omdanne informasjon til kunnskap.

Det har oppstått flere litteraturhus som en ny sosial arena for møter, underholdning og debatter spesielt i de større norske byene. De nye lovkravene og befolkningens behov for slike arenaer betyr at bibliotek i Nordland også bør ivareta slike funksjoner lokalt. Bibliotek er en av våre viktigste kulturarenaer, fordi de er i de fleste lokalsamfunn.

Det er et mål om en god og effektiv drift av tjenester og oppgaver i biblioteksektoren. *Kulturutredningen 2014* (NOU 2013:4) sier at folkebibliotekene og kulturskolene er "taperne" i den nasjonale og kommunale kulturpolitikken, selv om de er en del av den kulturelle grunnmuren. Det vil si at de ikke tatt del i de budsjettøkningene vi har sett i kulturlivet for øvrig. Bibliotekene opplever også økte kvalitetskrav til tjenestene, og dette utløser et behov for å finne alternative og mer effektive løsninger.

Internasjonalt ser vi at det er nye måter å utvikle bibliotek og bibliotekstjenester på. I Danmark opererer for eksempel folkebiblioteksektoren med fire rom som symboliserer bibliotekenes funksjoner tilpasset dagens og fremtidens behov: Performativt rom, inspirasjonsrom, læringsrom og møterom. I Storbritannia benyttes "Idea Stores" om biblioteker som har ekstra fokus på lærings- og aktivitetsfunksjoner. Vi bør se på gode internasjonale og nasjonale forbilder i utviklingen av framtidens bibliotek i Nordland.

Biblioteksituasjonen i Nordland

Fylkeskommunal bibliotekvirksomhet

Regional bibliotekvirksomhet har som overordnet målsetting å løse utfordringer og utnytte muligheter gjennom regionale virkemidler der det er hensiktsmessig, fremfor at den enkelte kommune eller det enkelte bibliotek løser dem.

Nordland fylkeskommunes bibliotekvirksomhet omfatter bibliotek i videregående skole, fylkesbibliotek og bokbuss. I Nordland fylkeskommune er regional bibliotekvirksomhet innenfor folkebiblioteksektoren samlet i driftsenheten Nordland fylkesbibliotek. Denne inngår for tiden i Enhet for arkiv, bibliotek og museum (ABM-enheten) innen fylkeskommunens Kulturavdeling.

Nordland fylkesbibliotek har tre arbeidssteder: Narvik, Rana og Hattfjelldal. Det er organisert ut fra en funksjonsinndeling der oppgaver knyttet bl.a. til fjernlån av barne- og ungdomslitteratur, generell litteraturformidling samt virksomhet rettet mot barn og unge er lagt til Narvik. Fjernlån av bøker og andre medier til voksne, generell bibliotekutvikling, rådgivning, IKT med videre er lagt til avdelingen i Rana sammen med stab og administrasjon. Sørsamisk bok- og kulturbuss har base i Hattfjelldal og kjører i 14 kommuner i Nordland og Nord-Trøndelag, samt en kommune i Sverige. Nordland fylkesbibliotek har pr. 01.01. 2014 17,5 faste årsverk.

Fylkesbiblioteket arrangerer flere kurs og møter for bibliotekansatte i året, driver Litteraturnett Nord-Norge, arrangerer forfatterturnéer og bidrar til arrangementsvirksomhet i bibliotekene. Fylkesbiblioteket bistår med lesestimulerende tiltak, arrangerer skrive- og dramaleir for barn og unge i Nordland og stiller med bibliotek på festivaler.

Ansatte på fylkesbiblioteket har jevnlig besøk til folkebibliotekene og bistår med både faglig veiledning og rådgivning til administrativ og politisk ledelse i kommunene. Virksomheten omfatter utvikling og veiledning innen IKT og elektroniske medier og driver kompetansehevende tiltak og utviklingsprosjekt enten alene eller i samarbeid med andre aktører.

Trenden i norske fylkeskommuner er i høyere grad å redusere tradisjonelle driftsoppgaver og prioritere utviklingsoppgaver. Dette har bl.a. resultert i andre modeller for interkommunalt fjernlån av medier. Gjennom fjernlånet kan lånere få tilgang til litteratur og medier som ikke finnes i det lokale biblioteket. I Nordland har fylkeskommunen beholdt den tradisjonelle modellen til nå, der fylkesbiblioteket drifter fjernlånstjenestene til folke- og skolebibliotekene i fylket. Flere fylker løser i dag fjernlånet gjennom samarbeid med en eller flere kommuner, slik at det er et kommunalt eller interkommunalt bibliotek som drifter fjernlånene.

Det er skolebibliotek ved de 29 studiestedene på 16 videregående skoler i Nordland. Bibliotekene når 10 000 elever samt 2 400 ansatte. Skolebibliotekene har 33 årsverk. Bibliotekfaglig ressurscenter for de videregående skolene i Nordland skal koordinere drift av felles biblioteksystem, veilede skolene i biblioteksaker, arrangere kurs og møter for bibliotekarene, bistå i forbindelse med kompetanseutvikling, være høringsinstans og initiere prosjekter. Senteret ble opprettet av fylkestinget i 1992 og lagt til Bodin vgs. Ressurscenteret har tett samarbeid med utdanningsavdelingen i fylket og har en styringsgruppe bestående av representanter fra de andre videregående skolene og fra utdanningsavdelingen.

Folkebibliotekvirksomhet i Nordland

Det er folkebibliotek i alle Nordlands 44 kommuner. Ressurstilgang til folkebibliotek varierer, spesielt er dette avhengig av kommunenes størrelse.

Status for folkebibliotek i Nordland kan illustreres med følgende tall:

	2003		2012	
	Nordland	Norge	Nordland	Norge
Utlån pr. innbygger	4,40	5,45	3,87	4,92
Fjernlån pr. 1000 innbyggere	131,4	61,3	118,3	88,2
Mediebudsjett pr. 1000 innbyggere i kr.	37 708*	31 070*	33 959	23 481
Andel kommuner med fagutdannet biblioteksjef**	33 %	65 %	45 %	73 %
Årsverk pr. 1000 innbyggere	0,41	0,41	0,38	0,35

* Omregnet til 2012-beløp

** Tallene fra Nordland er kvalitetssikret i forhold til fylkesbibliotekets kjennskap til utdanningsnivå. De nasjonale tallene er ikke kvalitetssikret på samme måten, og det må tas forbehold om at biblioteksjefene her har svart "ja" på fagutdanning uten at dette er korrekt.

Som det framgår av tabellen, har Nordland et lavt utlån og lavt bibliotekbesøk sammenlignet med landet forøvrig. I tillegg satser Norge mindre på folkebibliotek enn sammenlignbare land.

Det brukes forholdsvis store ressurser på bok- og medieinnkjøp i Nordland. Et høyt fjernlåsnivå og lave utlånstall tyder likevel på et behov for å styrke samlingenes aktualitet og kvalitet.

Norsk kulturstatistikk 2011 viser at grunnskolebibliotekenes utlån pr. elev er 9,5 (13,8) i Nordland (Norge). Utlånene i disse bibliotekene ligger vesentlig under landsgjennomsnittet.

Utlånstall fra videregående skoler i Nordland er ikke tatt med her, da tallene ikke er sammenlignbare på nasjonalt nivå. Det skyldes at utlån av ordinære lærebøker telles inn i statistikken i Nordland, noe det ikke gjør i de andre fylkene.

Oppbygging av planen

De åtte temaområdene planen behandler er fordelt innenfor fylkesplanens tre overordnede målområder. Under hvert temaområde er det en kort beskrivelse av utfordringer og muligheter. Temaene er:

- Formidling
- Bibliotek for alle
- Bibliotekene som møteplass og kulturarena
- Medier og medieforsyning
- Struktur og samarbeid
- Kompetanse i bibliotek
- Skolebibliotek, undervisning og livslang læring
- Ny teknologi

Hvert temaområde har egne mål, strategier og tiltak. Målene beskriver hvor vi vil eller hva vi vil oppnå, strategiene beskriver veiene dit, og tiltakene er de konkrete arbeidsoppgavene som skal utføres for å nå målet. Tiltakene rulleres årlig i eget handlingsprogram.

Prioritering

De valgte målene og strategiene er fundert i fylkesplanen. Tiltakene prioriteres i de ordinære budsjett- og økonomiplanprosessene i fylkeskommunen.

Evaluering

Resultatene måles opp mot de enkelte konkrete tiltakene i handlingsprogrammet. De er bibliotekenes bidrag til målområdene i fylkesplanen.

I forbindelse med årlig rullering av handlingsprogrammet, vil det bli rapportert til fylkestinget om utviklingen i Nordland. Utviklingen påvirkes av mange forhold, men en slik oversikt vil likevel gi et viktig bidrag når strategier, tiltak og ressursbruk skal vurderes.

Ved planperiodens utløp tar en sikte på å gjennomføre en ekstern evaluering.

MÅLOMRÅDER

Livskvalitet - Et aktivt liv og et inkluderende samfunn

Formidling

Revideringen av Lov om folkebibliotek forsterket kravet til bibliotekene om å drive *aktiv* formidling av kunnskap og kultur. Formidling kan skje i møtet mellom mennesker eller der mennesket møter en tekst eller et budskap. Formidling er derfor et sammensatt begrep som dekker mange uttrykksformer og kontaktflater. Det stilles krav til kompetanse i hele spennet fra generalistkunnskap til inngående kjennskap for å kunne gi et tilbud av god kvalitet, allsidighet og aktualitet.

Parallelt med dette skal bibliotekene også være en uavhengig arena for offentlig samtale og debatt. Dermed blir bibliotekene tilretteleggere for den enkeltes ytringer og får blant annet som oppgave å bidra til en mer reflektert offentlig debatt. En uavhengig debattarena skal være fristilt fra politiske føringer og inneholde balansert meningsutveksling.

Disse utvidelsene av funksjonene betyr at bibliotekene må tilby mer enn en samling bøker og tradisjonelle medier. Bibliotekene skal fortsatt formidle kulturarven, samtidig som det må tenkes nytt. Utstillinger, forestillinger og konserter er aktiviteter som vil være attraktive og meningsfulle for bibliotekbrukerne. Dette er tidkrevende oppgaver som vil stille krav til både tid, økonomi og kompetanse.

Kravet om aktiv formidling til innbyggerne er i langt mindre grad en målbar handling, og dette vanskeliggjør evaluering. Det er derfor viktig å ha et fokus på kvalitet i måloppnåelsen, ikke bare fokusere på kvantitative resultater som utlåns- og besøkstall. Gode, felles måleindikatorer på bibliotekenes nye funksjoner må etableres på nasjonalt nivå.

Andre formidlingsperspektiver som er betydningsfulle å behandle i planen er formidling til enkelte brukergrupper, for eksempel tjenester for de som har behov for spesiell tilrettelegging. Dette vil bli behandlet under eget tema "Bibliotek for alle".

Bibliotekene har en rolle som motvekt til det rene etterspørselsstyrte, kommersielle markedet. Formidling av smal og mindre kjent litteratur bør være en viktig del av oppdraget for bibliotekene.

Vurdering

God formidling stiller mange krav, blant annet til innhold, formuleringsevne, pedagogiske evner, kunnskap om kommunikasjonskanaler og om teknologi. Internett har blitt en omfattende arena som i høyere grad bør tas i bruk for formidling. Internett legger også til rette for gjenbruk og felles utnyttelse. Grunnleggende kjennskap til markedsføring som kan selge bibliotekets tjenester til både eksisterende og nye brukere vil være av stor verdi i formidlingsøyemed. Bibliotekenes rolle som debattarenaer betyr at formidlingen må relatere seg til dagsaktuelle temaer, og at ytringer må søkes balansert slik at flere syn representeres, spesielt når det gjelder kontroversielle temaer.

Bibliotekenes rolle som fremste formidler av litteratur utfordres bl.a. av

litteraturhusene som finnes i flere store byer. I Nordland er det behov for at bibliotekenes funksjon som sentrale litteraturformidlere og debattarenaer befestes ytterligere. For å få til dette kan det være svært gunstig å søke nye samarbeidspartnere. Utvikling av bibliotek som uavhengig arena for offentlig debatt og samtale er en vesentlig del av dette bildet, og det utfordrer bibliotekene og bibliotekansatte til å utfylle nye roller og å påta seg nye oppgaver.

Flere folkebibliotek i Nordland har i dag mindre enn en hel stilling til bibliotek. Hvis de nye kravene i bibliotekloven skal imøtekommes, vil det enten kreve mer personale eller også vil oppgavene gå på bekostning av eksisterende bibliotekoppgaver. Det er derfor et mål at alle kommuner i fylket har tilstrekkelige stillingsressurser knyttet til bibliotek.

Bibliotekene har en spesiell utfordring i å ha egne formidlingstiltak mot de som bruker biblioteket minst, og det er behov for kontinuerlig satsing på dialog for å knytte bibliotekbrukerne nærmere til tjenesteutviklingen.

Samisk kultur er en del av vår felles kulturarv. Alle kulturinstitusjoner i Nordland har et selvstendig ansvar for å ivareta også den samiske kulturdimensjonen innen sine områder. Både lulesamisk og sørsamisk språk er *sterkt* truet. Bibliotekene har et spesielt ansvar for å bidra til styrking av samisk språk og litteratur gjennom å gjøre seg kjent med samiske utgivelser og formidling av litteratur på samisk og samisk litteratur på bibliotekene.

Arkiv, bibliotek og museer har målgrupper og målsettinger som det er naturlig å se i denne sammenhengen. Ved å være både kunnskapsbanker og arenaer utgjør bibliotekene ressurser for å skape og formidle kunnskap om Nordlands historie og identitet.

Mål 1 *Bibliotekene skal være aktive formidlere av litteratur, kultur og kunnskap.*

Strategi 1.1 *Bygge kompetanse på formidling*

Strategi 1.2 *Tilstrekkelige ressurser og prioritering av aktiv formidling*

Strategi 1.3 *Anvende brukerorientert formidling for å rekruttere nye bibliotekbrukere*

Strategi 1.4 *Samle, dokumentere og formidle Nordlands kultur og historie*

Mål 2: *Bibliotekene skal være aktuelle og uavhengige arenaer for idéutveksling og debatt*

Strategi 2.1 *Bygge nettverk, forankre og involvere brukere og andre interessenter*

Strategi 2.2. *Bygge kompetanse innenfor området arrangement- og debattarena*

Strategi 2.3 *Biblioteksjefen har det faglige ansvaret for bibliotekets tjenester og arrangementsvirksomhet*

Bibliotek for alle

Bibliotekene er et lavterskeltilbud. Bibliotekene er en unik sosial arena, som ikke bare bidrar til møter mellom mennesker og kunnskap/opplevelser, men også til at mennesker møtes. Hensiktsmessig utforming av både fysiske og digitale tjenester skal sikre at ingen grupper ekskluderes.

Det er viktig at bibliotekets fysiske lokaler er universelt utformet. Universell utforming skal sikre at alle kan bruke bibliotekets tjenester. Det omfatter også digitale tjenester som nettsider. Dette stiller krav til ressurser og til kompetanse innenfor for eksempel teknologi og kommunikasjon.

Bibliotekene har alle som bor i landet som målgruppe. Bibliotekloven nevner spesielt alle som har vansker med å bruke biblioteket. En viktig samfunnsoppgave er å tilby assistanse til mennesker som mangler kompetanse på for eksempel nye medier eller teknologier, og som trenger hjelp til å bruke digitale tjenester.

Det er et stort problem at det kan være så mange som 25 % funksjonelle analfabeter, og bibliotekene kan og bør spille en vesentlig rolle for å styrke leseferdighet i befolkningen. Det finnes mange organisasjoner som bibliotekene kan samarbeide med for å oppnå positive resultater.

Biblioteket er en av arenaene hvor innvandrere og flyktninger møter norsk kultur og tradisjon, og biblioteket spiller derfor en viktig rolle for inkludering. Samtidig blir det formidlet kunnskap om bredden av det kulturelle mangfoldet i Norge. Tjenester som denne brukergruppen benytter sammenfaller mye med generelle bibliotek-tjenester, men i tillegg er flerspråklig litteratur, utenlandske tidsskrifter og datamaskiner med Internettforbindelse viktige tilbud.

Vurdering

Flere steder i Nordland er folkebibliotekenes tilgjengelighet og utforming en utfordring. Det er behov for å intensivere satsing på tilrettelegging og utforming. Det er viktig at kommunene følger dette opp i forhold til lokaler og innredning, og at dette er forankret i anskaffelsesprosessene.

Aktive bibliotek som yter gode tjenester til alle innbyggere for eksempel elever, eldre og innvandrere kan medvirke til å hindre utstenging fra samfunnet, og det er verdiskapende samtidig som det kan spare andre kommunale utgifter. Bibliotekene blir dermed viktige samfunnsbyggende aktører. Innholdet og tilbudet i bibliotekene skal være av slik karakter at alle finner relevante tjenester, uavhengig av forkunnskaper og behov. Dette må avspeiles i både bibliotekenes mediasamlinger, formidling og arrangementer.

I tillegg bør bibliotekene ha tilbud til de som ikke er i stand til selv å besøke biblioteket selv. Dette bør løses i samarbeid mellom de lokale bibliotekene og andre kommunale tjenester og andre samfunnsaktører. Ved eventuelle strukturelle endringer må det tas i betraktning at fysisk nærhet til bibliotek-tjenester er spesielt viktig for de svakere og mindre mobile grupper i samfunnet.

Mål 3 *Bibliotekene i Nordland skal være relevante og tilby tilpassede tjenester.*

Strategi 3.1 *Tilby tjenester til de som ikke kan besøke biblioteket*

Strategi 3.2 *Styrke flerspråklige bibliotek tjenester*

Strategi 3.3 *Universell utforming av bibliotekenes lokaler, medier, nettsider og arrangementer*

Strategi 3.4 *Styrke leseferdighet gjennom samarbeid*

Livskraftige lokalsamfunn og regioner - Et attraktivt Nordland

Bibliotekene som møteplass og kulturarena

Bibliotekene utgjør en fysisk møteplass i hver kommune, og den nye revideringen av folkebibliotekloven presiserer denne funksjonen.

Biblioteket som møteplass fordrer god fysisk tilgjengelighet og brukerorientert åpningstid, og funksjonen omfatter et vidt spekter av tjenester som bibliotekets brukere benytter. Biblioteket driver utlånsvirksomhet, og er foruten dette en møteplass, en arena for debatt, et sted å studere og en arena for opplevelse. En fremtredende plassering av biblioteket i lokalsamfunnet eller byrommet bidrar positivt til utvikling av det enkelte lokalsamfunn og skaper en verdifull arena for innbyggerne. Det er en styrke for bibliotekenes funksjoner når bibliotek samlokaliseres med andre virksomheter for eksempel kulturskole, kino eller konsertarena.

Flere steder i Norden er det en ekstra satsing på selvbetjeningsperspektivet slik at åpningstidene kan utvides med "selvbetjente bibliotek" der brukerne bruker f. eks. nøkkelkort og utlånsautomater i et bibliotek uten betjening.

Vurdering

Bibliotekene i Nordland utgjør et nettverk av møteplasser som bidrar positivt til lokalsamfunnene over hele fylket, men bibliotekene i Nordland besøkes mindre enn gjennomsnittet i Norge.

Brukernes varierte behov knyttet til møteplassfunksjonen stiller krav til bl.a. god beliggenhet, oppdatert utstyr, hensiktsmessig utforming, høy fleksibilitet og romslig/tilstrekkelig åpningstid. Bibliotekenes mulighet til å utnytte rommet på en fleksibel måte er en utfordring. Utstyr vil ofte være dyrt og utdateres hurtig. Likevel er godt utstyr viktig for å gjennomføre gode arrangementer.

I Nordland varierer størrelsen på bibliotekarealene og lokalenes egnethet mye fra kommune til kommune, og noen bibliotek har problemer med å fylle rollen som møteplass og kulturarena. I tillegg utgjør Nordlands geografi en stor utfordring når det gjelder å kunne tilby en velfungerende møteplass for alle innbyggere, hvis det er ønskelig at tilbudet skal være innenfor rimelig avstand.

Kulturutredningen 2014 viser til at dette er et problem på landsbasis og spesielt i distriktene. Utredningen peker også på at selv om det er mange vinnere i de kulturløftene som er gjennomført, er kommunenes kulturskoler og folkebibliotek taperne. Som bidrag til å rette opp i dette bør det arbeides for at nasjonale myndigheter i en periode øremerker statlige midler rettet særskilt mot folkebibliotek. Dette kan være et effektivt virkemiddel for å heve standarden i norske bibliotek.

Det naturlig å se på bibliotekstrukturen og oppgavefordelingen mellom forvaltningsnivåene innen bibliotek sett i lys av teknologisk utvikling, men også i lys av kommunereformen. Det er også viktig å vurdere fylkesbibliotekets framtidige rolle i denne sammenheng. (Se kap. om struktur.)

Selvbetjente bibliotek er en måte å øke tilgjengelighet. Det selvbetjente biblioteket må komme i tillegg til vanlig betjent åpningstid, og er således ikke et nedskjæringsalternativ. Ordningen prøves ut i Nordland og det er relevant å få

ytterligere erfaringer fra flere steder.

Mobile bibliotekstjenester kan være et alternativ der det er for langt til et fast bibliotek. Nordland har i dag fem bokbusser som alle får støtte fra fylkeskommunen til den interkommunale bibliotekfunksjonen. Bokbussene fyller forskjellige roller som skolebibliotek, filial, oppsøkende tjeneste og kulturbærer, og utgjør et viktig supplement til bibliotekene rundt omkring i fylket. Det er viktig også å ivareta og utvide bokbussenes funksjon som møteplass og kulturarena, der det ikke finnes gode alternativer.

Bokbusser er behandlet i FT-sak 90/06. En av hovedkonklusjonene er at fylkeskommunen fortsatt yter et driftstilskudd til bokbussvirksomhet. Det kan være aktuelt for Fylkestinget å vurdere bokbussituasjonen i Nordland på nytt, spesielt sett i lys av endret kommunestruktur.

Mål 4 *Bibliotekene i Nordland skal ha innbydende lokaler som møter dagens og morgendagens behov*

Strategi 4.1 Bygge kompetanse og implementere den i utviklingen av bibliotekbygg i Nordland

Mål 5 *Bibliotekene i Nordland skal bidra til by- og stedsutvikling*

Strategi 5.1 God tilgjengelighet ved brukervennlig åpningstid og mobile bibliotekstjenester

Strategi 5.2 Sentral plassering og godt utstyrte bibliotek for best mulig styrking av lokalsamfunnet

Medier og medieforsyning

Lov om folkebibliotek stiller krav til kvalitet, allsidighet og aktualitet når det gjelder bibliotekets samlinger og tilbud. Loven sidestiller ulike medieformer som for eksempel bøker, e-bøker og film. Dette stiller krav til kunnskap om samlingsutvikling som omfatter blant annet kompetanse på innhold, innkjøp og kassasjon/rydding i samlingene.

Innkjøpsordningene fra Norsk kulturråd er en støtteordning for å styrke norsk språk gjennom å kjøpe inn kvalitetssikret litteratur og fordele til folkebibliotek og enkelte skolebibliotek. Materialet utgjør et viktig supplement til bibliotekenes egne innkjøp.

Alle offentlige bibliotek inngår som en del av et nasjonalt og internasjonalt biblioteksystem, og bibliotekloven presiserer spesielt folkebibliotekenes ansvar i dette. Dette systemet benyttes bl.a. til utveksling av litteratur. Ordningen kalles fjernlån og er en gratis tjeneste for bibliotekbrukere. Ingen bibliotek er helt selvforsynt med litteratur, og spesielt bibliotek med små mediesamlinger har nytte av å kunne tilby brukere innlån fra andre bibliotek. Fjernlånsamarbeidet har derfor også en utjevne funksjon som sikrer hele befolkningen mest mulig lik tilgang.

Bokmarkedet og bibliotekene er i endring. Nye mønstre for å utveksle litteratur mellom bibliotekene endrer behovene for innkjøp og transport. Et eksempel på dette er at lånere selv kan bestille fjernlån hos andre bibliotek til henting på eget nærbibliotek. Dette gjør det enda viktigere med effektiv logistikk for hele bibliotekområdet for å få gode bibliotekstjenester for brukerne og god ressursutnyttelse.

Bibliotekloven skiller ikke mellom utlån av papirbøker og e-bøker. E-bøker har blitt en del av bibliotekenes tilbud, og dette stiller nye krav til bibliotekene knyttet bl.a. til kompetanse og ressurser. En annen utfordring er digitalisering av tidligere trykte bøker. Dette har Nasjonalbiblioteket begynt på i tjenesten bokhylla.no.

Andre medieformer som strømming av musikk og film betyr at bibliotekene må omstille driften og samlingene når innholdet ikke lenger er bundet til et fysisk medium. Utviklingen endrer bibliotekbrukernes behov og bruksmønstre, og bibliotekene må tilpasse både det fysiske og det digitale tilbudet til dette.

Lisenser for digitale ressurser kan utgjøre en vesentlig kostnad og blir dermed en utfordring for de bibliotekene som ikke ser seg råd til dette. Samtidig er mye informasjon kun tilgjengelig elektronisk og dette er med på å hindre lik tilgang for alle.

Vurdering

Nordland har mange små bibliotek med begrenset ressurstilgang, små mediebudsjetter og lave utlånstall. Samtidig har vi i fylket et relativt høyt fjernlån og mesteparten av fjernlånt materiale kommer fra fylkesbiblioteket. Dette kan være en indikasjon på et behov for større satsing på samlingsutvikling både lokalt og regionalt, samt gode ordninger for logistikk. Selv om Nordland gjennomgår en kommunalreform er det ikke mulig for noen av kommunene å være selvforsynte på litteratur og andre medier. En eventuell nedprioritering av fylkeskommunal satsing på fjernlån vil uten tvil uansett medføre et stort press på de største folkebibliotekene, alternativt et vesentlig dårligere tilbud til befolkningen. Samtidig vil Nasjonalbibliotekets Depotbibliotek spille en stadig større rolle i det nasjonale lånesamarbeidet.

Det nasjonale fjernlånet har gått opp, mens det har gått ned i Nordland. Det tyder på at transportordningene som benyttes i størsteparten av landet har gitt utslag i form av større medieutveksling, mens vi i Nordland fortsatt sender mediene med tradisjonell post. Bedre ordninger for medieutveksling kan innebære lavere kostnader og bedre flyt av materiale, men det er avveininger knyttet til leveringstid, kostnader, forutsigbarhet med mer som må gjøres. Transportordninger bør omfatte alle kommuner og ha størst mulig geografisk spredning for å sikre lik tilgang til informasjon for alle innbyggere i fylket.

Nordland fylkeskommune bruker store ressurser på fjernlån på tross av at utlånstallene i fylket er forholdsmessig lave. I forbindelse med en kommunalreform vil det være naturlig å vurdere organiseringen av fjernlånstjenestene i fylket.

Det er en fordel om bibliotekenes medieanskaffelse av elektroniske medier koordineres slik at lånernes behov ivaretas på best mulig måte.

Bibliotekloven påbyr folkebibliotekene å tilby litteratur uavhengig av format. Nye medieformer som for eksempel strømmetjenester er primært rettet mot forbrukermarkedet, og passer ikke inn i bibliotekenes eksisterende formidlingsmetoder. Folkebibliotekene må tilpasse seg de nye medieformene fortløpende, og de må ha ressurser til å kjøpe inn e-bøker og andre digitale ressurser. Kostnader og begrensninger ved opphavsrett gjør det vanskelig for bibliotekene å gi gode digitale tilbud. Dette krever særlig innsats på alle nivå.

Bibliotekenes samlinger skal i henhold til folkebibliotekloven være et tilbud der det legges vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet. Samlingene må avspeile alle deler av befolkningens interesser. Bibliotekene i Nordland har i tillegg et særskilt ansvar for ivareta samisk språk, kultur og litteratur.

God samlingsutvikling tar utgangspunkt i lovkravet i tillegg til at lokale behov må ivaretas, og mediene fra innkjøpsordningene er derfor langt fra tilstrekkelig. Bibliotekene har ytterligere en oppgave i å ivareta formidling av kulturarven, samtidig som tjenestene delvis er etterspørselsstyrte. Dette kan være en utfordrende balansegang.

God samlingsutvikling stiller derfor krav til tilstrekkelige mediebudsjetter, portobudsjetter og stillinger, samt til kunnskap om samling, utgivelser og brukerbehov.

Mål 6 *Bibliotekene i Nordland skal ha et aktuelt medietilbud av høy kvalitet og allsidighet*

Strategi 6.1 *Bygge kompetanse på samlingsutvikling*

Strategi 6.2 *Relevant og aktuell mediestamme i alle bibliotek*

Mål 7 *Bibliotekbrukere i Nordland skal ha lett tilgang til alle bibliotekenes samlinger*

Strategi 7.1 *Forbedre mediesirkulasjonen*

Strategi 7.2 *Se på utføring og organisering av fjernlån i forbindelse med kommunesammenslåinger*

Mål 8 *Bibliotekbrukere skal ha tilgang til relevante digitale medier*

Strategi 8.1 *Koordinert tilgang til digitale medier*

Strategi 8.2 *Bibliotekene sidestiller bøker og andre medier*

Struktur og samarbeid

Bibliotekloven sier at folkebibliotekene inngår som et ledd i et nasjonalt biblioteksystem. Det er lange tradisjoner for faglig samarbeid mellom bibliotek på tvers av alle forvaltningsnivåer og sektorer, og dette gjelder også på internasjonalt nivå.

Stortingsmelding nr. 23 (2008-2009) *Bibliotek: kunnskapsallmenning, møtestad og kulturarena i ei digital tid* omtaler de positive effektene av ytterligere samarbeid og mer hensiktsmessig organisering. Små kommuner med få ressurser til bibliotek gjør det ekstra aktuelt å benytte samarbeid som et virkemiddel for å løse utfordringer og utnytte ressurser best mulig.

Samarbeid er et virkemiddel som kan gi positive effekter i form av økt kvalitet, økt kompetanse, nytt innhold og bedre bibliotek tjenester. Samarbeid kan bidra til å aktualisere biblioteket for nye brukere og nye formidlingsarenaer kan oppstå. Samarbeidsgevinster kan også være i form av bedre ressursutnyttelse ved en oppgavefordeling mellom bibliotek.

Dagens biblioteksamarbeid er ofte avgrenset til interkommunale samarbeid. Det kan være ønskelig at bibliotekene i større grad etablerer samarbeid for eksempel på tvers av forvaltningsnivåer eller med private aktører. Teknologisk utvikling og samfunnsutvikling vil være med på å åpne opp for nye, alternative eller utradisjonelle samarbeidsformer.

Et formalisert samarbeid med både brukergrupper og representanter for grupper av ikke-brukere vil både kunne gi viktig kunnskap for en best mulig tilpasset drift av biblioteket, og styrke bibliotekenes rolle.

Arkiv, museum og bibliotek har mange møtepunkter i sine aktiviteter gjennom registrering, bevaring og formidling, og har flere prosjekter der en samarbeider og utveksler kompetanse.

Vurdering

Det er viktig at bibliotek i Nordland også er bidragsytere i regionale/nasjonale/internasjonale bibliotek tjenester, som for eksempel Nasjonalt biblioteksøk og andre samarbeid. Dette for å sikre en helhetlig og god bibliotek tjeneste til alle innbyggere i hele landet.

En målsetting i planen er å øke og styrke samarbeid for å bidra til positiv utvikling. Organisering av samarbeid kan spenne fra både faste, formelle konstellasjoner med sterk politisk forankring til mer uformelle og løse strukturer med ad hoc organisering.

Det er naturlig at noen typer interkommunale biblioteksamarbeid skal ha politisk forankring lokalt og eventuelt regionalt. I Nordland finnes noen eksempler på forskjellige samarbeidsformer. Delvis følges regioninndeling, mens andre samarbeid går på tvers av både forvaltningsnivå og regiongrenser. Felles for alle typer biblioteksamarbeid er at det kreves ressurser for å få dem til å fungere.

Generelt er dagens biblioteksamarbeid av operativ art, og ingen av de interkommunale samarbeidsordningene innebærer noen særlig grad av formell konsolidering. Strukturelle virkemidler som formalisert samarbeid kan være aktuelt for å oppnå planens målsettinger. Uavhengig av fremtidig kommunestruktur er samarbeid på tvers

av kommunegrenser nødvendig.

Folkebiblioteksektoren i Nordland kjennetegnes av mange små bibliotekenheter. Dette er en styrke ved at bibliotekene kommer nær brukerne. På den annen side har små bibliotekenheter lite ressurser til åpningstid, bemanning og kompetanse. Dette fordrer et regionalt biblioteknivå som bistår med å løse regionale bibliotekoppgaver, utvikling, samarbeid ved hjelp av strukturelle og tjenesteforbedrende virkemidler.

Samfunnsendringer og nasjonale signaler om endret kommunestruktur vil forsterke behovet for å se på organisering, struktur og oppgavefordeling mellom forvaltningsnivåene på bibliotekområdet. Det er svært viktig å fokusere på brukerperspektivet og tjenestekvalitet i denne diskusjonen.

Fylkeskommunen gir tilskudd til interkommunal bibliotekvirksomhet via f.eks. driftstilskudd til bokbusser og forfatterturneer. Det er behov for regionale virkemidler og gode kvalitetstjenester i tynt befolkede områder i fylket.

Hvis bibliotekene skal være attraktive samarbeidspartnere må de være synlige i lokalmiljøet, men det er også viktig at bibliotekenes verdi er kjent og akseptert internt i kommunene. Samarbeid med andre virksomheter vil ofte være i kontinuerlig utvikling, derfor er det viktig at bibliotekene har et tilstrekkelig handlingsrom.

Samarbeid er sårbart, fordi det ofte er personavhengig. Dette gjelder særskilt ved oppgavefordeling og spesialisering. Det er viktig med god forankring for i størst mulig grad å redusere denne risikoen.

Det er et uutnyttet potensial for samarbeid mellom arkiv, museum og bibliotek i Nordland og det samme gjelder aktører innen samisk språk og kultur. Formidling av kunnskap og kultur er felles for alle sektorene, og nye og interessante sammenhenger kan oppstå i en kombinasjon mellom disse.

Mål 9 *Bibliotektilbudet i Nordland skal være funksjonelt organisert*

Strategi 9.1 *Formaliserte biblioteksamarbeid der det er hensiktsmessig*

Strategi 9.2 *Etablere samarbeid med brukere, andre organisasjoner og virksomheter*

Mål 10 *Styrke Nordlands identitet gjennom samarbeid*

Strategi 10.1 *Samarbeid om samiske bibliotek tjenester*

Strategi 10.2 *Samarbeid mellom arkiv, bibliotek og museene i Nordland*

Verdiskaping og kompetanse - Et nyskapende Nordland

Kompetanse i bibliotek

Dette avsnittet handler særskilt om hvordan en legger best til rette for kompetanseheving for ansatte i bibliotekene.

Bibliotekloven stiller krav om at biblioteksjefen skal ha bibliotekarkompetanse, men gir mulighet for å søke dispensasjon. Små stillingsstørrelser gjør rekruttering av fagutdannet personale vanskelig. Samtidig stiller samfunnsutviklingen krav om en kontinuerlig kompetanseutvikling innen mange ulike felt. En av de fremste oppgavene for fylkesbibliotekene er fortsatt å være en sterk utviklingsaktør med kompetanseheving som høyt prioritert mål.

Gode bibliotektenester er avhengig av at de ansatte har bred kompetanse, og derfor er kontinuerlig kompetanseheving nødvendig. For biblioteksjef og andre bibliotekledere er blant annet offentlig forvaltning og saksbehandling viktig kompetanse i tillegg til bibliotekfaglig kompetanse.

Det er mange oppgaver som skal løses i et bibliotek, og det stiller krav til kompetanse innen mange ulike felt: IKT, formidling, pedagogikk, markedsføring, litteraturkunnskap, informasjonsorganisering og -gjenfinning, arrangementer, saksbehandling og økonomi. Dette er omfattende områder som er utfordrende å komprimere til få ansatte og små stillingsstørrelser. I Nordland er andelen biblioteksjefer uten bibliotekarutdanning 48%, og mens 43% av kommunene i Nordland har mindre enn ett årsverk til bibliotek, er det tilsvarende nasjonale tallet bare 23%.

Vurdering

I Nordland er det varierte kompetansebehovet i bibliotek en ekstra utfordring i små kommuner med få ansatte og få arbeidstimer til rådighet. En situasjon med biblioteksjef i mindre enn hel stilling gjør det vanskelig å få gjennomført alle oppgavene som skal løses i et folkebibliotek. Nordland har samtidig ekstra utfordringer når det gjelder det formelle kompetansenivået på grunn av den lave andelen fagutdannede biblioteksjefer. Dette stiller særlige krav til målrettede kompetansehevingstiltak.

Bibliotekansatte har i liten grad anledning til å prioritere kompetanseheving på grunn av små personalressurser og lave kurs- og reisebudsjett. Bibliotek er kunnskapsintensive virksomheter som kontinuerlig trenger ressurser til kompetanseutvikling.

Loven gir anledning til dispensasjon fra utdanningskravet, men hovedhensikten er fortsatt å ha bibliotekfaglig kompetanse i alle kommuner. En måte å innfri lovkravet på er ved å inngå samarbeid, for eksempel interkommunalt eller ved å samordne bibliotekvirksomheten knyttet til folke- og skolebibliotekene internt i kommunene. Kommunesammenslåinger vil kunne bedre tallet på fulle stillinger med fagutdanna personell, selv om det ikke nødvendigvis vil øke antall fagutdannede bibliotekansatte pr. innbygger.

Fylkesbiblioteket må benytte de mest egnede arenaer for kompetansebygging. Det er viktig med en optimal kombinasjon av digitale og fysiske kurs, kurssteder, varighet og form.

Videregående skoler har mange fagutdannede bibliotekarer. Det er en fordel med gjensidig erfaringsutveksling på tvers av biblioteksektorene i fylket.

Mål 11 *Fagutdannet personale i alle folkebibliotek i Nordland*

Strategi 11.1 *Det skal være tilstrekkelig personalressurser knyttet til bibliotekdriften i alle kommuner*

Strategi 11.2 *Bibliotekpersonalressursene i kommunene sees under ett*

Mål 12 *Bibliotekansatte skal ha tilstrekkelig og relevant kompetanse til å yte god service og for tjenesteutvikling*

Strategi 12.1 *Fylkesbiblioteket skal sørge for at det drives kontinuerlig, relevant og effektiv kompetanseheving og -utvikling*

Strategi 12.2 *Legge til rette for erfarings- og kunnskapsutveksling mellom bibliotekansatte*

Strategi 12.3 *Bibliotek i Nordland inngår i egne kompetanseutviklingsnettverk på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå*

Strategi 12.4 *Bibliotekansatte i Nordland skal ha reell mulighet for kompetanseheving*

Skolebibliotek, undervisning og livslang læring

Dette temaområdet behandler læringsperspektivet og kunnskapsdannelse hos bibliotekbrukere.

Bibliotekenes allsidige og kvalitetssikrede tilbud av informasjon og kunnskap til alle, er av stor betydning i et demokratisk samfunn. Bibliotekene har en vesentlig oppgave når det gjelder livslang læring og de bør ivareta en funksjon som studiesenter der det er relevant.

Skolebibliotekene skal være et pedagogisk tilrettelagt tilbud som bl.a. skal bidra til å utvikle leseferdigheter, utjevne sosiale og digitale skiller, og styrke informasjonskompetanse hos elever. Det stilles krav om at kombinerte skole- og folkebibliotek må være særskilt tilrettelagt for elever.

Den reviderte bibliotekloven regulerer ikke lenger intern organisering i kommunene. Dette betyr at samarbeid og organisering mellom skole- og folkebiblioteksektoren avgjøres av den enkelte kommune og fylkeskommune ut fra egne forutsetninger og behov.

Skolebibliotekkompetanse er et nødvendig virkemiddel for å styrke skolebibliotekenes funksjon. Kompetanseområdene er for en stor del lik folkebibliotekkompetanse, men skolebibliotekene har et forsterket behov for pedagogisk tilrettelegging. Kompetanse for å styrke biblioteket som pedagogisk verktøy er en utfordring både for lærere og skolebibliotekansvarlige.

Folkebibliotekenes tilbud til barn og unge innenfor informasjon, læring og kunnskapsdannelse er en ekstra utfordring. Særlig kan leksehjelp spille en viktig og utjevne rolle for elever på alle trinn, og dette er en oppgave for bibliotekene som er både relevant og anerkjent.

Bibliotekene spiller en viktig rolle når det gjelder tilrettelegging for å styrke utdanning, lokal bosetting og livslang læring. Å styrke befolkningens generelle informasjonskompetanse og basale kunnskap om ny teknologi er en del av samfunnsoppdraget til bibliotekene, og det stiller krav til kompetanse hos personale, til lokaler og til utstyr.

Vurdering

Det er en utfordring at Nordlands folke- og grunnskolebibliotek har lave tall på både besøk og utlån sammenlignet med nasjonalt nivå. Det er en uheldig situasjon med tanke på lese- og skrivekompetanse og andre basisferdigheter. Dette bør også sees i lys av at Nordland har lavere utdanningsnivå enn landsgjennomsnittet.

Ungdom bruker ikke bibliotek i så stor utstrekning som ønsket. Det er et stort potensial for å utnytte bibliotekene som møteplass for denne befolkningsgruppen, og bibliotekene kan spille en rolle knyttet til bedret utdanningsnivå og hindre frafall fra skolen.

Det trenges en svært forsterket satsing på utnyttelse av grunnskolebibliotekene som pedagogisk ressurs mange steder i Nordland. Skolebibliotekene når alle barn og er på mange måter inngangsportalen til aktiv bibliotekbruk, og vil gi tidlig informasjonskompetanse som på sikt bidrar til å styrke befolkningens generelle kompetanse.

Det er viktig å forankre bibliotektlejnestene i skolene til det pedagogiske miljøet med tanke på å få til en aktiv opplæring i bruk av biblioteket, informasjonskompetanse og litteraturformidling i forhold til leseopplæring.

Bibliotekene i videregående skole i Nordland yter tjenester overfor elever, og er i tillegg arbeidsplassbibliotek for 2 500 ansatte.

For å få til gode tjenester for barn og ungdom er det viktig at det fortsatt er god kommunikasjon mellom sektorene, både på regionalt og på lokalt nivå. Både formalisert og ikke formalisert samarbeid mellom skole- og folkebibliotek vil være en fordel. Det vil være av stor betydning med et forsterket samarbeid mellom de bibliotekfaglige miljøene innen fylkesbibliotek og videregående skoler.

Skolebibliotekene i skoler hvor det finnes samiske elever eller hvor det blir gitt samisk undervisning skal ha kunnskap om hvordan og hvor man får tak i samiske læremidler.

De videregående skolene og grunnskolene har felles utfordringer knyttet til å formidle digitale informasjonsferdigheter, og det er ønskelig med tettere samarbeid for å gi elevene et helhetlig og sammenhengende skolebibliotektilbud i hele utdanningsløpet.

Et intensivt samarbeid med bibliotekene i høgskole- og universitetssektoren er også svært aktuelt. Erfaringsutveksling og tverrsektorielt samarbeid kan bidra til bedre og mer tilrettelagte bibliotektlejnester i alle sektorer.

Bibliotekene bør styrkes som arenaer for informasjonshenting og livslang læring for mennesker i alle aldre.

Mål 13 *Alle kommuner skal ha skolebibliotekkompetanse og gode bibliotektlejnester i grunnskole og videregående skole*

Strategi 13.1 *Bygge kompetanse på skolebibliotekvirksomhet*

Strategi 13.2 *Samarbeid som virkemiddel for å styrke bibliotekenes funksjon i skolen*

Strategi 13.3 *Satsing på litteraturformidling i skolebibliotek*

Mål 14 *Bibliotek i Nordland skal forsterke satsingen på ungdom og bidra til å redusere frafall i videregående skole*

Strategi 14.1 *Samarbeid mellom videregående skole og folkebibliotek*

Strategi 14.2 *Satsing på ungdom som brukergruppe i bibliotekene*

Mål 15 *Alle i Nordland skal ha mulighet til å kunne utvikle sine evner, ferdigheter og interesser, og bibliotekenes bidrag til dette er å være arenaer for læring og dannelse*

Strategi 15.1 *Bidra til uformell og formell kompetanseheving for den voksne befolkningen*

Ny teknologi

Den teknologiske utviklingen skjer raskt og gir helt nye kommunikasjonsformer, bruksmønstre, produkter og tjenester. Teknologi driver utviklingen ved å løse dagens oppgaver bedre eller på nye måter, og det skapes nye behov som bibliotekene må tilpasse tilbudet til. Det er teknologiske perspektiver knyttet både til intern drift av bibliotekene og til tilbudene til publikum. Lovforarbeidene fremhever at samlingen skal være teknologinøytral og digitale medier skal være en del av bibliotekets tilbud.

Bibliotekene har et demokratiserende samfunnsoppdrag som skal fremme likhet og utjevne forskjeller ved å gi relevante og aktuelle opplevelser og kunnskaper uten kostnad for brukerne. Det er viktig å understreke at selv om store deler av befolkningen har tilgang til og kunnskap om bruk av data og nett, er det fortsatt grupper som ikke tar del i denne utviklingen. Rask teknologisk utvikling gjør det vanskelig for blant andre eldre å følge med. Samtidig innfører både myndigheter og bedrifter flere digitale tjenester mens fysiske tjenester og trykt kommunikasjon nedprioriteres.

Dette skaper et teknologisk klasseskille som bibliotekene må bidra til å bryte ned. For å kunne gjøre dette er bibliotekene avhengige av å være i forkant av utviklingen og ta i bruk ny teknologi tidlig. Formidling av kunnskap om hverdagsteknologi vil styrke bibliotekenes inkluderingsfunksjon. Eksempler på dette er å lære brukere å benytte nettbank, offentlige tjenester på nett, å ta i bruk ny mobiltelefon og å bruke epost.

Tilgang til informasjon i bibliotek innebærer også tilgang til Internett ved at trådløst nettverk er tilgjengelig og datamaskiner og mobile enheter/nettbrett kan brukes av publikum. Denne form for tilgang sikrer både at reisende og faste brukere uten utstyr eller tilgang skal ha mulighet til å kommunisere og innhente informasjon.

En av bibliotekenes målsettinger er å være en utjevnende faktor, og det er viktig å inkludere brukergrupper som i liten grad bruker biblioteket. Mange bibliotek benytter dataspill og organiserte arrangementer rundt dette som et middel for å skape sosiale møteplasser for ungdommer på biblioteket.

Vurderinger

Bibliotekenes rolle har endret seg fra å være tradisjonelle boksamlinger til i langt høyere grad å være teknologiske arenaer for formidling av ulike medietyper og med sammensatte tilbud.

IKT er et av de mest utfordrende kompetanseområdene innen bibliotek. Fylkesbiblioteket skal være oppdatert på nye utviklingstrekk og legge til rette for kompetanseheving i bibliotekene innenfor både hverdagsteknologi og ny teknologi.

Bibliotekene i Nordland var tidlig ute med digitale tjenester som for eksempel egne nettsider og nettbaserte søke- og utlånstjenester. Det er viktig at befolkningen har høye forventninger til bibliotekenes tjenester, og bibliotekene må settes i stand til å innfri disse. Det betyr at det må være god kompetanse og tilstrekkelige ressurser til utstyr. Samtidig er det viktig å peke på at krav om aktualitet i loven også omfatter utstyr og ikke bare mediasamling.

I et fylke med spredt bosetting og store avstander er det ekstra fordelaktig å utnytte ny teknologi for å øke brukerkontakt og tilgang til bibliotekenes tjenester.

Selvbetjening er i enkelte sammenhenger ønskelig både for brukere og biblioteket, og denne tjenesten bør komme i tillegg til det eksisterende tilbudet, ikke som et alternativ til bemannede tjenester. Digitale verktøy åpner for økt selvbetjening, nye formidlingsformer og nye måter å kommunisere med bibliotekbrukerne på.

Mange bibliotek har begrenset ressurstilgang som gjør det vanskelig å prioritere teknologi. Samtidig har også små bibliotek ekstra mye å hente på å bruke teknologien aktivt, og mange bibliotek har utfordringer både når det gjelder oppdatert utstyr og support. Det er naturlig at det regionale biblioteknivået tar ansvar for bibliotek- og utviklingsoppgaver når det gjelder IKT inkludert kompetanseheving overfor kommunene.

Mål 16 *Bibliotek i Nordland skal utnytte teknologiutvikling for å gi gode tjenester*

Strategi 16.1 *Utnytte teknologi til effektivisering av drift og til brukerorienterte tilbud*

Strategi 16.2 *Bygge bibliotekfaglig teknologikompetanse*

Mål 17 *Bibliotekene skal bidra til å redusere digitale skiller*

Strategi 17.1 *Bibliotekene skal formidle kunnskap om hverdagsteknologi*

Strategi 17.2 *Oppdatert utstyr, programvare og innholdstjenester i bibliotekene*

Vedlegg 1

Lov om folkebibliotek

Kapittel I. Folkebibliotekenes formål og virksomhet.

§ 1 Målsetting

Folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet.

Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt.

Det enkelte bibliotek skal i sine tilbud til barn og voksne legge vekt på kvalitet, allsidighet og aktualitet.

Bibliotekenes innhold og tjenester skal gjøres kjent.

Folkebibliotekene er ledd i et nasjonalt biblioteksystem.

§ 2 Lovens virkeområde

Loven gjelder for den offentlige folkebibliotekvirksomheten, herunder de lokale folkebibliotekene som kommunen har ansvaret for (lovens kap. II), fylkeskommunens bibliotekoppgaver (lovens kap. III), og særlige bibliotekformål som staten har ansvaret for (lovens kap. IV).

Folkebibliotekvirksomheten omfatter bibliotek tjenester for alle som har spesielle vansker med å bruke biblioteket.

§ 3 Lånesamarbeid, registrering mv.

Bibliotekene skal følge felles regler om lånesamarbeid og registrering, og for innlevering av statistikk. Departementet kan gi nærmere forskrift.

Kapittel II. Kommunale folkebibliotek.

§ 4 Generelt

Til formål nevnt i kapittel I skal alle kommuner ha et folkebibliotek.

Folkebiblioteket kan drives av kommunen alene, eller i helt eller delvis driftsfellesskap med annen kommune, fylkeskommunen eller statlig institusjon.

Kommunen fastsetter reglement for folkebiblioteket.

§ 5 Kompetanse

Alle kommuner skal ha fagutdannet biblioteksjef.

Departementet kan dispensere fra bestemmelsen i særskilte tilfeller og gir nærmere forskrifter om kvalifikasjonskrav.

Kapittel III. Fylkeskommunens bibliotekoppgaver.

§ 6 Generelt

Fylkeskommunen skal ivareta regionale bibliotekoppgaver og regional bibliotekutvikling, herunder gi råd til lokale myndigheter, yte bibliotekfaglig veiledning og assistanse, og arrangere møter og kurs om bibliotekspørsmål.

Fylkeskommunen kan opprette avtaler om felles bibliotekdrift og lånesamarbeid med en eller flere kommuner.

§ 7 Kompetanse

Fylkeskommunen skal ha bibliotekfaglig kompetanse på ledernivå til å gjennomføre fylkeskommunale bibliotekoppgaver. Departementet gir nærmere forskrifter om kvalifikasjonskrav.

Kapittel IV. Statlige oppgaver.

§ 8 Statlige bibliotekoppgaver

Departementet, eller den departementet bestemmer, ivaretar statlige bibliotekoppgaver etter denne lov.

§ 9 Særlige bibliotekformål

Statlige oppgaver omfatter bibliotekformål som ikke naturlig hører inn under den enkelte kommunes ansvarsområde, eller som er av særlig betydning for opprettholdelse av et nasjonalt biblioteksystem.

Kapittel V. Lovens ikrafttreden. Endringer i andre lover.

§ 10 Denne lov trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer.¹ Fra samme dag endres følgende lover slik: - - -

Vedlegg 2

Lov om grunnskolen og videregående opplæring (utdrag)

§ 9-2 Rådgiving og skolebibliotek

Elevane har rett til nødvendig rådgiving om utdanning, yrkestilbod og yrkesval og om sosiale spørsmål. Departementet gir nærmare forskrifter.

Elevane skal ha tilgang til skolebibliotek. Departementet kan gi nærmare forskrifter.

Forskrift til opplæringslova (utdrag)

Kapittel 21. Tilgang til skolebibliotek

(Opplæringslova § 9-2 andre ledd)

§ 21-1 Tilgang til skolebibliotek

Skolen skal ha skolebibliotek med mindre tilgangen til skolebibliotek er sikra gjennom samarbeid med andre bibliotek. Bibliotek som ikkje ligg i skolen sine lokale, skal vere tilgjengeleg for elevane i skoletida, slik at biblioteket kan brukast aktivt i opplæringa på skolen. Biblioteket skal vere særskilt tilrettelagt for skolen.